

1.5. NÊN SỢ HẢI BONG BÓNG TRUNG QUỐC

(Be very afraid of the China bubble)

Ken Miller

Time 31-10-2011

Đâu là vấn đề kinh tế quan trọng nhất thế giới hiện nay ? Có người cho rằng có lẽ đồng euro sẽ sụp đổ. Có người khác lại cho rằng có lẽ nền kinh tế Mỹ sẽ đi vào suy thoái kép. Nhưng ý kiến thứ ba, mà có lẽ là khả năng quan trọng nhất trong dài hạn là liệu Trung Quốc có cứu nguy được thế giới không – hay là nền kinh tế 6.000 tỉ USD này sắp sửa vỡ nổ ?

Đó là tâm vóc của nền kinh tế Trung Quốc, bây giờ đứng hàng thứ hai trên thế giới, chỉ thua có nước Mỹ. Năm 2010, Trung Quốc đã đóng góp 19% cho sự tăng trưởng của thế giới, và năm nay, có lẽ lên tới 24%. Sức mạnh của Trung Quốc rất cần thiết cho sự hồi phục kinh tế của cả Mỹ và châu Âu. Nếu Bắc Kinh vỡ nổ ảnh hưởng sẽ bao trùm từ Boise (Idaho) đến Brussels.

Và có rất nhiều người thông thái cho rằng chuyện này sẽ xảy ra. Điều lạ kỳ cho người Mỹ đã được nghe nhiều về sự nổi lên của châu Á, và áp lực của sự cạnh tranh đến từ Trung Quốc, nhưng người ta vẫn đặt câu hỏi lớn về tương lai của nước này. Trên hơn 30 năm, sự thần kỳ Trung Quốc đã được xây dựng trên giá nhân công rẻ, giá đất rẻ và tiền vốn rẻ. Nhưng mô hình bắt đầu rạn nứt. Ngân hàng Trung Quốc, hiện có nhiều món nợ xấu, có lẽ cũng có khó khăn tương tự như các ngân hàng Tây phương. Sự đóng băng của thị trường bất động sản tại các thành phố lớn của Trung Quốc làm cho đỉnh điểm tình trạng bất động sản của Mỹ vào năm 2007 có vẻ bé nhỏ. Làm phát đang tăng, cũng như nạn thất nghiệp – nhất là trong đám người trung lưu, mà tại Trung Quốc, cũng như tại Mỹ, không có đủ công việc chuyên môn cao cấp cho họ - và bất ổn xã hội. Thủ tướng Ôn Gia Bảo, đã cho rằng nền kinh tế quốc gia là “mất cân đối, mất phối hợp và không lâu bền”.

Không nơi nào, những vấn đề này hiện rõ như trong lĩnh vực bất động sản. Đó là trung tâm điểm của sự tăng trưởng và phát triển của nền kinh tế. Giống như những người của Đảng Cộng hòa ở Mỹ, muốn “giết chết con quái vật” bằng cách cắt giảm chi tiêu của chính phủ, Đảng cộng sản Trung Quốc đang cố gắng hãm thắng sự bùng nổ của bất động sản do Nhà nước tài trợ. Đó là một nỗ lực cố tình lái tình hình qua một nền kinh tế dựa trên tiêu thụ nội địa, và bớt dần ảnh hưởng của khu vực chế biến và xuất khẩu. Để bảo đảm sự tăng trưởng trong tương lai, Trung Quốc phải chuyển biến từ một xí nghiệp cho thế giới thành một xã hội tiêu thụ lớn nhất thế giới. Tuy nhiên, nếu nỗ lực của Đảng chèo lái đất nước đi theo hướng này, làm cho giá bất động sản sụt giảm mạnh, toàn bộ nền kinh tế sẽ đổ vỡ. Các công ty đa quốc gia có doanh thu và lợi nhuận gắn liền với Trung Quốc sẽ bị thiệt hại nặng và nước Mỹ sẽ bị rơi vào suy thoái thêm một lần nữa.

Trong lúc có rất ít kinh tế gia nghi ngờ là sự tăng trưởng của Trung Quốc sẽ bị chậm lại một chút, vấn đề là chậm bao nhiêu và vào lúc nào ? Liệu sự hạ cánh nặng nề hay êm ả ? Cho tới bây giờ, các dấu hiệu cho thấy cả hai khả năng. Sự tăng trưởng GDP hơi chậm một chút trong mấy quý vừa qua, thay vì giảm mạnh (nhưng cũng nên

ghi chú rằng các con số thống kê kinh tế do Chính phủ đưa ra là một cái hộp đen rõ rệt). Còn nữa, trong nhiều lĩnh vực của nền kinh tế, bong bóng tiếp tục nở lớn. Nợ của các chính quyền địa phương tăng 30% vào năm 2011 so với một năm trước đó. Trong 6 tháng đầu năm nay, sự đầu tư của Trung Quốc vào bất động sản tăng 33% so với cùng thời kỳ năm 2010.

Để có thể hiểu được ảnh hưởng của bong bóng Trung Quốc, người ta cần phải hiểu cách thức các bong bóng này thành hình như thế nào. Người dân thường nói Trung Quốc nổi lên từ hai bàn tay trắng vào năm 1978, và đạt tới vị trí ngày nay là do sự đóng góp chủ yếu của lực lượng lao động to lớn và rẻ tiền. Một phần khác không kém quan trọng là giá đất rẻ và tiền vốn rẻ. Hầu hết người dân Trung Quốc là người rất tiết kiệm, họ không có nhiều chọn lựa, phải bỏ tiền gửi vào tài khoản ngân hàng, với lãi suất tiết kiệm thấp hơn lạm phát. Trong một quốc gia với khu vực tài chính tương đối ít phát triển, họ không có chọn lựa nào nhiều. Tiền vốn này được các ngân hàng bơm cho các công ty quốc doanh, họ dùng tiền đó để xây dựng nhà máy và nhà chọc trời. Sự thần kỳ kinh tế Trung Quốc dựa vào hai lĩnh vực đó.

Nhưng người Trung Quốc rất thông minh trong vấn đề tiền bạc. Họ nhìn thấy giới tinh hoa (cán bộ) đã tạo dựng được những gia sản lớn nhờ vào mua đất theo giá rẻ, và phát triển chúng. Những cá nhân bình thường không thể xen vào lĩnh vực này được, để có thể gạt hái những món lợi nhuận bĩ ổi mà các viên chức có những quan hệ lớn với chính quyền. Những viên chức này thương lượng việc mua bán (nhiều khi bằng vũ lực) với người dân chủ sở hữu lâu đời của mảnh đất. Nhưng họ được quyền đầu tư vào giai đoạn cuối của công trình xây dựng. Do đó, bất động sản là nơi hầu hết của cải của Trung Quốc được gửi gắm vào đó. Bất cứ ai tới thăm viếng một vài ngày ở Trung Quốc, đều biết là người dân bàn cãi sôi nổi về tình hình bất động sản, xây dựng chung cư cũng rất sôi nổi. Giá bất động sản tăng gấp 3 lần trong 5 năm vừa qua.

Vấn đề là khi nào bong bóng – không những chỉ trong bất động sản gia cư, mà còn trong bất động sản thương mại – sẽ vỡ? Tại mọi miền của Trung Quốc, bạn đều nhìn thấy các phi trường mới, các đường xe lửa cao tốc đang được xây mới, những tòa nhà chung cư có mặt tiền lấp lánh, mà ban đêm người ta có thể nhìn thấy những căn hộ không có người ở vì không có ánh đèn. Các con đường, cầu hay đường hầm không có nhiều xe chạy. Ví dụ, có một thành phố như vậy, Kangbashi ở Nội Mông, có đủ mọi tiện nghi của một thành phố lớn, kể cả những nhà đầu tư đã mua các căn hộ chung cư trên bản vẽ. Nhưng hầu hết không có người ở.

Tại sao người Trung Quốc tiếp tục xây dựng mãi? Lý do vì xây dựng sẽ tạo ra công việc và lợi nhuận cho những người có liên quan tới các công trình này. Ngay sau khi Mao Trạch Đông lên nắm quyền vào năm 1949, Đảng cộng sản đã muốn biến toàn bộ đất nước thành một khu phức hợp công nghệ – xã hội nằm dưới sự kiểm soát của chính phủ. Rất nhiều định chế do Nhà nước kiểm soát trước kia đã bị giải tán sau năm 1978, thời kỳ của Đặng Tiểu Bình. Và trọng tâm nền kinh tế trong 30 năm qua là sản xuất và xuất khẩu do Nhà nước tài trợ – chuyện này giúp cho Đảng giữ được quyền kiểm soát. Như thế, sự đầu tư này tạo ra các xưởng máy, sản xuất ra các loại hàng hóa *made in China*. Nó cũng tạo ra hạ tầng cơ sở để hỗ trợ các xưởng máy, và sự xây dựng nhà ở, cuối cùng là tạo ra sự thừa thãi những căn nhà chọc trời hiện nay trên khắp đất nước.

Vấn đề hiện nay là mô hình này, đã rất thành công trong 30 năm qua, bắt đầu có dấu hiệu mỏi mệt. Các xưởng máy Trung Quốc bắt đầu già cỗi, và các xưởng máy tại các nước châu Á khác bắt đầu cạnh tranh. Lợi nhuận trên đầu tư bắt đầu giảm. Cùng lúc, tiền lương tăng lên từ từ, và đó là lý do tại sao các công việc chế biến bắt đầu trở lại về Mỹ, khi cách biệt chi phí lao động giữa hai quốc gia thu hẹp lại.

Mô hình tăng trưởng bằng mọi giá trong suốt 30 năm qua gây nhiều tổn kém cho xã hội Trung Quốc. Mặc dù nước máy vẫn chưa uống được, và không khí bị ô nhiễm trong nhiều vùng của đất nước, nhân dân vẫn ủng hộ chính phủ. Bộ máy quảng cáo của Chính phủ luôn luôn nhấn mạnh tới mục tiêu cứu đất nước thoát khỏi sự sỉ nhục dưới bàn tay của Tây phương trong thế kỷ 19, và thế kỷ 20. Ngay cả những nhà trí thức mong muốn có quyền tự do cá nhân và dân quyền cũng hồ hởi trong tinh thần yêu nước chân thật. Chẳng may, sự căng thẳng do tăng trưởng quá mạnh gây ra đã xuất hiện ở mọi nơi. Những cuộc biểu tình chống lại sự lạm quyền của cán bộ – thông thường là sự trưng thu đất đai mà không bồi thường thỏa đáng – đã tăng lên nhanh chóng, và chính phủ, không giống như mọi năm trước, đã né tránh không công bố công khai số lượng. Tại các cơ quan chính quyền tại nhiều địa phương đã có những vụ phá hoại bằng chất nổ do người dân gây ra.

Bắc Kinh hiểu là đã tới lúc phải thay đổi chiến lược. Kế hoạch năm năm vừa qua của chính phủ cho thấy là họ muốn chuyển đổi từ một nền kinh tế dựa trên xuất khẩu và xây dựng bất động sản, qua một nền kinh tế dựa trên tiêu dùng nội địa. Nhưng như người Trung Quốc đã nhận ra, chuyển này nói dễ nhưng làm khó.

Nếu nhà nước muốn hạn chế bớt việc cung cấp tiền cho các công ty quốc doanh, sẽ đưa tới sự giảm giá bất động sản. Kết quả sẽ là một cuộc động đất trong hệ thống tài chính của Trung Quốc, có lẽ ảnh hưởng qua tới cả nước Mỹ. Trong quá khứ, ngân hàng Nhà nước đã cho các công ty quốc doanh vay, đã gây ra nhiều món nợ xấu đáng kể. Và phải xóa nợ vào năm 1998 và 2004-2005, tổng số tiền khoảng 500 tỉ USD đã bị xếp loại là nợ xấu. Và các viên chức Nhà nước đã chuyển các món tiền này qua một cơ cấu đầu tư đặc biệt, trong một nỗ lực tạo ra vẻ bề ngoài là đã kiểm soát được tình hình. Nhưng vì các ngân hàng do Nhà nước quản lý – quản lý tiền tiết kiệm của quần chúng – là người cuối cùng phải trả giá cho việc xóa nợ, cho nên các hộ tư nhân phải hứng chịu các chi phí này. Các ngân hàng Trung Quốc là những định chế tài chính “quá lớn để phá sản”.

Hiện nay đang có tin đồn khắp cả nước là sẽ có một đợt xóa nợ mới. Số tiền có lẽ bằng hay lớn hơn tổng số tiền bị xóa sổ của hai lần trước. Nếu Bắc Kinh thực sự muốn chuyển đổi nền kinh tế qua mô hình tiêu dùng, bằng cách áp đặt chi phí cho sự xóa sổ này lên người dân, họ sẽ tạo ra một khó khăn lớn cho mục tiêu này. Mức thu nhập của từng hộ gia đình ở Trung Quốc (tính theo % GDP) đã giảm trong suốt một thập kỷ vừa qua tại Trung Quốc. Và người ta khó hiểu được là người dân sẽ mua hàng và sử dụng hàng như thế nào, ngay cả nếu lương bổng tăng lên, nhưng họ phải tiếp tục chi trả cho các chương trình cứu nguy ngân hàng, và không có lợi nhuận gì trong số tiền tiết kiệm của họ. Nhà nước gần đây đã giảm bớt thuế trên hàng hóa tiêu dùng nhưng nếu họ không đảo ngược được tình trạng suy giảm của số thu nhập các hộ gia đình, tính theo phần trăm của GDP, người dân sẽ không tiêu tiền.

Một khó khăn khác khi Bắc Kinh muốn chuyển đổi qua một mô hình mới là sự nghiện ngập của các chính quyền tỉnh và chính quyền địa phương muốn bán đất để

thâu lợi. Theo báo cáo của Bộ Tài chính, tổng số tiền bán đất năm 2010 lên tới 500 tỉ USD, lớn hơn hai lần số tiền bán đất một năm trước đó. Vì các viên chức tỉnh được thăng chức trên cơ sở sự tăng trưởng GDP của địa phương, và vì việc bán đất mang lại số thu nhập khá lớn cho địa phương, rất khó mà ngăn chặn sự hăng hái của các quan chức địa phương trong các dự án phát triển.

Dĩ nhiên, mọi chuyện chưa phải là bong bóng cho tới khi nó nổ ra. Ngay cả những thành phố trông rỗng cũng chưa phải là lời cảnh báo đáng tin cho những ai còn nhớ là Thượng Hải đã phải bỏ ra nhiều năm trời để xây dựng Khu phố Đông. Mặc dù có thể một số cây cầu, xa lộ hay đường hầm ngày nay chưa được sử dụng đúng mức, chúng có thể là những chất xúc tác làm cho nền kinh tế tiến tới, khi số cầu tăng lên, như những người lạc quan vẫn hay phát biểu.

Nhưng nếu bong bóng vỡ, nó sẽ có hậu quả quan trọng cho nước Mỹ. Năm ngoái, Mỹ bán cho Trung Quốc 92 tỷ USD hàng hóa và dịch vụ. Nếu Trung Quốc thành công trong kế hoạch rời bỏ mô hình đất đai rẻ, và tiền vốn rẻ, và chuyển từ từ qua mô hình kinh tế dựa trên số cầu nội địa, thì là điều đáng mừng. Nhưng nếu giá đất rớt xuống, nhu cầu vật liệu sẽ giảm bớt, và tạo nên sự xuống dốc của thị trường nguyên liệu toàn cầu, và nói chung, của thương mại toàn cầu.

Điều này sẽ dễ dàng dẫn đến sự tăng cao thất nghiệp ở phương Tây. Nền kinh tế Mỹ hiện đang trong tình trạng kỳ lạ, có những công ty rất nhiều tiền mặt, nhưng không ai dám chi ra hay thâu thêm thợ. Hãy tưởng tượng là họ sẽ giảm bớt đầu tư như thế nào nếu họ sợ hãi về nạn suy thoái ở Trung Quốc. Nhất là có nhiều công ty đặt hy vọng sự tăng trưởng tương lai của họ vào thị trường Trung Quốc. Và chính phủ Mỹ, đã cắt bớt nhiều công việc sau khủng hoảng 2008, sẽ không có khả năng cứu giúp họ.

Dù con số GDP nói gì chẳng nữa, tôi đã nói chuyện thường xuyên với một số viên chức cao cấp của Trung Quốc, họ đều lo ngại có sự hạ cánh nặng nề (hard landing). Nhiều nhà quan sát cho rằng chính phủ sẽ không để cho kinh tế suy sụp trước khi có sự chuyển giao quyền lực lãnh đạo vào năm 2012, cũng như thị trường chứng khoán Trung Quốc đã không được phép suy sụp trước Thế vận hội 2008, nhưng nó vẫn sụp đổ vào lúc đó.

Khi Đảng cộng sản Trung Quốc đang nỗ lực chuyển hướng một cách tế nhị qua mô hình kinh tế mới, nước Mỹ có nhiều điều để giúp đỡ họ. Ví dụ, Mỹ có thể giảm bớt chuyện cãi vã về thương mại hay tiền tệ, vào lúc mà tinh thần chính trị dân túy ở cả hai quốc gia đều lên cao. Thay vì phê phán Trung Quốc, nước Mỹ nên khuyến khích xuất khẩu dịch vụ và hàng hóa qua Trung Quốc (xuất khẩu Mỹ qua Trung Quốc đã tăng 468% trong vòng một thập kỷ vừa qua). Cũng nên nhớ rằng sự biến đổi Trung Quốc từ một quốc gia nghèo thành một quốc gia giàu có với một tầng lớp trung lưu to lớn, là một chuyện bất trắc – về kinh tế và về cả chính trị. Như Đặng Tiểu Bình đã nói : “Trung Quốc đang bơi qua sông với hòn đá nặng trên lưng”. Đó là một tiến trình sẽ có một số loại bỏ. Vấn đề là phải tránh sụp đổ.

Ken Miller

*Cựu thành viên Ban Cố vấn Bộ ngoại giao Mỹ
về chính sách kinh tế quốc tế.*